

μούμενος ὅτι ὑπῆρξε κάκεινος νέος. Τοιοῦτος εἶναι ὁ υἱὸς μέχρις οὗ ἀνδρωθῆ. Ἡ θυγάτηρ ἀπ' ἐναντίας, ἂν συμφωνώτερος πρὸς τὸν προορισμὸν αὐτοῦ ἦτο ὁ ὄργανισμὸς τῆς οἰκογενείας, ἤθελεν ἀνήκει δολοκλήρος εἰς τοὺς γονεῖς, ἀντιπροσωπεύουσα τὴν οἰκιακὴν ἐκπαίδευσιν, καὶ ἀληθὲς δημιουργήμα γενομένη τοῦ πατρὸς, τοῦ δόντος αὐτῇ οὐ μόνον σῶμα, ἀλλὰ καὶ ψυχὴν, κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν αὐτοῦ πλασθεῖσαν. Ὁ οὕτω ἀναθρέψας τὴν θυγατέρα οὐδὲν ἔχει νὰ φοβῆται μὴ λησμονηθῆ ὑπ' αὐτῆς, μεταβαίνουσῃς εἰς ξένον οἶκον· διότι μετ' ὀλίγον, γενομένη κάκεινη μήτηρ καὶ παιδαγωγὸς, ἀνά πᾶσαν στιγμὴν θέλει ἐνθυμεῖσθαι ἀνατρέφουσα τὰ τέκνα της, πῶς παρὰ τοῦ πατρὸς ἀνετράφη, καὶ κατὰ πᾶσαν τοιαύτην ἀνάμνησιν ἢ καρδίᾳ της θέλει ἀποσκιρτᾶ πρὸς αὐτὸν μετὰ στοργῆς καὶ εὐγνωμοσύνης. Ὅποταν δὲ φθάσῃ τοὺς γονεῖς τὸ γῆρας, καὶ μετ' αὐτοῦ ἢ μόνωσις, ἢ ἀσθένεια καὶ ἢ πρεσβυτικὴ κατῆφεια, ὁ μὲν υἱὸς, ὅσον καὶ ἂν ὑποτεθῆ φιλόστοργος, ὀλίγας δύναται νὰ θυσιάσῃ αὐτοῖς ὥρας, κατεχομένους ὑπὸ τῶν κοσμικῶν φροντίδων καὶ ἄπειρος ὢν, καθ' ὃ ἀνὴρ, τῆς τέχνης τοῦ παρηγορεῖν ἢ θυγάτηρ ἀπ' ἐναντίας, ἂν τύχῃ ἄγαμος ἢ χήρα, θέλει παρακάθησθαι νυχθημερὸν παρὰ τὴν κλίνην ἢ τὴν ἔδραν τοῦ κατεχομένου ὑπὸ νόσου ἢ ἀθυμίας γονέως, ἀνακουφίζουσα τοὺς πόνους του ἢ ἐδραιούσα ἐν τῇ καρδίᾳ του τὴν πίστιν εἰς τὴν Θεῖαν Πρόνοιαν, τὴν ἐπιφυλάξασαν αὐτῷ τοιαύτην παρηγορίαν.

Τίς ὑπάρχει ἐξ ἡμῶν μὴ ἐνθυμούμενος συνάντησιν τοιαύτην; Τίς δὲν ἔτυχε νὰ ἴδῃ Ἀντιγόνην περιθάλλουσαν ἀνάπηρον τὸ σῶμα ἢ τὰς φρένας πατέρα; Κατανυκτικὴ τις παρατηρεῖται τότε τῶν ἀμοιβαίων σχέσεων ἀνατροπῇ, μεταμορφουμένης τῆς θυγατρὸς εἰς μητέρα καὶ ἀποδιδούσης εἰς τὸν γέροντα τὰς θωπείας καὶ τοὺς τρυφεροὺς λόγους, οὓς παιδίσκη οὕσα ἐδέχετο παρ' αὐτοῦ, ἐνῶ τοῦ πρεσβύτου τὸ βλέμμα φαίνεται λέγον αὐτῇ: «Ἐνοῶ ὅτι παιδιαρίζω, ἀλλὰ τοῦτο εἶναι εὐτύχημα δι' ἐμὲ, ἀφοῦ σ' ἔχω μητέρα.»

Τοιαῦτα, εἶναι μεταξὺ πολλῶν, τὰ εὐεργετήματα δι' ὧν ἡ θυγάτηρ ἀντισταθμίζει ἐν τῇ πατρικῇ καρδίᾳ τὴν κοινωνικὴν πρόληψιν ἣτις ἐπισκιάζει τὴν γέννησιν αὐτῆς. Ἄλλ' ἢ πρόληψις αὐτῆ, πηγὴν ἔχουσα γενομένη πραγματικὰ, ἥτοι κοινωνικοὺς θεσμοὺς, μόνον διὰ τῆς μεταβολῆς τούτων δύναται νὰ ἐκλείψῃ. Ἐν ἀρχῇ τῆς πραγματείας ταύτης ἀνεύρομεν ἐν αὐτῇ τῇ κοιτίδι τοῦ ἀρτιγεννήτου θυγατρῖου τὰς ἀλύτους, αἰτινες θέλουσι καταβαρύνει τὴν γυναῖκα: ἑλλιπῆ ἀνατροφὴν, ἂν ἦναι πλουσία, ἀνεπαρκῆ μισθὸν, ἂν τύχῃ πτωχῇ, ἀποκλεισμὸν ἀπὸ τῶν πλείστων ἐπαγγελμάτων, ὑποτελῆ θέσιν ὑπὸ τὴν συζυγικὴν στέγην. Τοιαῦτα εἶναι τὰ μειονεκτήματα,

τὰ ἀπαιτοῦντα κοινωνικὴν μεταρρύθμισιν δυσχερῆ μὲν, ἀλλ' ἀναπόφευκτον πρὸς τελειοποίησιν τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου. Τούτου γενομένου, ἡ θυγάτηρ μετέχουσα τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς ὑλικῆς ἐργασίας τῶν γονέων, θέλει θεωρεῖσθαι ὡς σύντροφος καὶ βοηθὸς ἐν τῇ οἰκίᾳ ὅπου σήμερον θεωρεῖται, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ὡς πρόσθετον μόνον βᾶρος. Ὡς ὁ υἱὸς εἶναι τὸ καύχημα, οὕτω καὶ ἡ θυγάτηρ πρέπει νὰ καταστῇ τὸ ἀγλάισμα τοῦ οἴκου, ἵνα πραγματοποιηθῇ τὸ ὑφ' ἡμῶν ἐπιδικωόμενον ἰδανικόν, ἢ ἐκ τῆς ἀναπτύξεως δηλ. τῶν διαφορῶν ἐνότης.

P.

Ἐκ τοῦ εἰσηγηρίου λόγου τοῦ κ. Ι. Πανταζίδου, καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου, καλὸν ἐκρίναμεν νὰ ἀνακινώσωμεν εἰς τοὺς ἡμετέρους ἀναγνώστας τὴν ἐπομένην περικοπὴν, ἣτις εὐγενῶς παρεχωρήθη ἡμῖν πρὸς δημοσίευσιν.

Σ. τ. Δ.

ΜΙΑ ΕΝΤΟΛΗ ΤΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

Ἡ τρίτη καὶ τελευταία ἐντολὴ τῆς φιλολογίας εἶνε ἡ ἐπισήμως εἰς αὐτὴν ὑπὸ τῆς πολιτείας ἀνατεθειμένη πρόνοια περὶ τῆς μορφώσεως τῶν διδασκάλων τῆς μέσης λεγομένης ἐκπαίδευσως.

Ἴνα καταδείξῃ τις τὴν σπουδαιότητα τῆς ἐντολῆς ταύτης, νομίζω ὅτι ὅσα καὶ ἂν εἴπη δὲν εἶνε ἱκανά· ἡμεῖς ὅμως διὰ βραχυτάτων θέλομεν διαλάβῃ περὶ αὐτῆς, προτιθέμενοι ἐκτενεστέρον νὰ πραγματευθῶμεν τὸ θέμα ἐν ταῖς φροντιστηριακαῖς ἡμῶν παραδόσεσι.

Ἐὰν ἡ πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ εὐεξία τῆς μεγάλης πληθούς λαοῦ τινος ἐξαρτᾶται κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς ὀρθῆς στοιχειώδους ἢ δημοτικῆς λεγομένης ἐκπαίδευσως, ἡ πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ εὐεξία ὀλοκλήρου πολιτείας ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ὑγιούς καὶ καρποφόρου μέσης ἐκπαίδευσως. Διότι οὐδεμίᾳ πολιτείᾳ, ὅσον καλῶς καὶ ἂν εἶνε διὰ νόμων συντεταγμένη, δύναται νὰ εὐδωθῆ, ὅταν τὰ πολλὰ καὶ διάφορα ὄργανα αὐτῆς, οἱ ἀνώτεροι καὶ κατώτεροι αὐτῆς λειτουργοὶ καὶ αἱ τάξεις ἐκεῖναι τῶν πολιτῶν, αἵτινες ἀποβαίνουσι τὰ κυριώτατα αὐτῆς σηρίγματα, δὲν εἶνε ὑπὸ τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν ἔποψιν καλῶς πεπαιδευμένοι. Ἀλλὰ τὰ πολλὰ ταῦτα καὶ διάφορα ὄργανα καὶ σηρίγματα τῆς πολιτείας ποῦ ἀλαχοῦ παιδεύονται, εἰ μὴ ἐν τοῖς ἐκπαιδευτηρίοις τῆς μέσης ἐκπαίδευσως; ποῦ λαμβάνουσι τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν ἐκείνην ἀνατροφὴν τὴν ἐξασφαλίζουσαν ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ τὴν χρηστότητα καὶ ἱκανότητα, εἰ μὴ ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς σχολείοις καὶ γυμνασίοις; Αἱ ἀνώτεροι τάξεις τῶν πολιτῶν, οἱ μεγάλοι βιομήχανοι καὶ ἔμποροι, οἱ πλείστοι τῶν λειτουργῶν τῆς πολιτείας, ἅπαντες οἱ πάσης ἐπιστήμης θιασῶται, πάντες ἐνὶ λόγῳ οἱ ὅπωςδῆποτε συγκρατοῦντες τὴν

πολιτεῖαν καὶ κινουῦντες καὶ ἄγοντες τὸν λαὸν, εἶνε τρόφιμοι τῶν ἑλληνικῶν σχολείων καὶ γυμνασίων. Ἡ ἐκπαίδευσις λοιπὸν τῶν τάξεων τούτων τοῦ ἔθνους, ἥτις ὀφείλει νὰ εἶνε ἐν τῶν σπουδαιοτάτων μελημάτων πάσης ὑγιαίνουσας πολιτείας, ὀρθῶς ἀνετέθη εἰς τὴν φιλολογικὴν ἐπιστήμην, ὡς τὴν μόνην κατέχουσαν κατὰ τὰ ἡδῆ εἰρημένα πάντα τὰ μορφωτικὰ μέσα τὰ δυνάμενα νὰ παρασκευάσωσι τοὺς ἀρμοδίους διδασκάλους. Καὶ τῷ ὄντι.

Οἱ διδάσκαλοι τῆς ἐν τοῖς σχολείοις καὶ γυμνασίοις νεολαίας, ἐὰν πρόκειται ν' ἀποβῶσιν οἱ ἀληθεῖς παιδευταὶ καὶ μορφωταὶ τῆς ἀπλάστου τῶν νεανίσκων ψυχῆς, ὀφείλουσι νὰ ἔχωσι πολλὰς τινὰς ἀρετὰς· ἀνάγκη νὰ ἔχωσι διάνοιαν ἀνεπτυγμένην καὶ φωτεινὴν· διότι οὕτω μόνον δύνανται νὰ ἐξεγείρωσι τὸν παιδευόμενον νοῦν· *habe Geist*, ἔλεγεν ὁ Βόλφ, *um Geist zu erwecken*—ἔχε πνεῦμα, ἵνα πνεῦμα διεγείρῃς. Ἀλλὰ πῶς δύναται ὀρθότερον νὰ γυμνασθῇ καὶ ἀναπτυχθῇ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, εἰ μὴ διὰ τῆς ἀναστροφῆς μετὰ τῶν ἀθανάτων ἐκείνων τῆς ἀρχαιοῦτος ποιητῶν καὶ συγγραφέων, διὰ τῆς μελέτης ἰδίως τῶν κορυφαίων τῆς φιλοσοφίας διδασκάλων;

Ὄφείλουσιν ἔπειτα οἱ διδάσκαλοι νὰ εἶνε ἀγαθοὶ, ἵνα μὴ μόνον διὰ τοῦ ἰδίου παραδείγματος παρέχωσιν ὑγιᾶ τροφὴν εἰς τὴν φύσει μιμητικὴν τῆς παιδικῆς ἡλικίας τάσιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς πρὸς τὴν κακίαν ἀποστροφῆς κολάζωσιν ὅπου καὶ ἐν παρατηρήσωσιν αὐτὴν διὰ φυσικῆς καὶ ἀπροσποιήτου θερμότητος. Καὶ ποία ἄλλη ἐπιστήμη παρὰ τὴν φιλολογίαν δύναται νὰ παρέχῃ πλεονεξ παραδείγματα ἀγαθότητος καὶ ἀγάπης πρὸς τὴν ἀρετὴν καὶ ἀποστροφῆς πρὸς τὴν κακίαν;

Οἱ διδάσκαλοι ἀνάγκη νὰ ἔχωσι φρόνημα γενναῖον καὶ φιλοπατρίαν θερμὴν, ἵνα ἐμπνέωσιν αὐτὰ εἰς τοὺς παιδευομένους νέους, διότι ἄνευ τῶν ἀρετῶν τούτων δούλοι μόνον πεπαιδευμένοι παρασκευάζονται καὶ οὐχὶ πολῖται χρηστοὶ ἐλευθέρως πολιτείας. Ἄλλ' αἱ ἀρεταὶ αὗται τοσοῦτον ἐξαγράφουσι ἐκ πάσης σελίδος τῶν ἀρχαίων δοκιμῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ὡς καὶ αὐταὶ αἱ δεσποτικαὶ κυβερνήσεις, ἐν ὅσῳ μὲν ἐνόμιζον ὅτι μόνον διὰ τῆς καταπνίξεως τῶν γενναίων φρονημάτων καὶ τῆς θερμῆς φιλοπατρίας ἐδύναντο νὰ στερεώσωσι τὴν παράνομον αὐτῶν ἀρχὴν, ἀπηγόρευσαν τὴν ἐν τοῖς σχολείοις ἀνάγνωσιν καὶ ἐρμηνείαν τῶν δοκιμῶν συγγραφέων, ἀλλ' ὅτε εἰδόν τὴν δι' ἑλλειψίν τῆς ἐκλεκτῆς ταύτης πνευματικῆς τροφῆς ἐπελθοῦσαν ἠθικὴν κατὰπτωσιν καὶ ἐρημίαν, τὰ πάνδεινα ἐφοβήθησαν, καὶ οὐδαμῶς ἐζήτησαν καταφύγιον, εἰ μὴ εἰς τοὺς Ἑλληνας ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς.

Οἱ διδάσκαλοι ὀφείλουσι πρὸς κανονικωτέραν καὶ ἐμπειροτέραν ἄσκησιν τοῦ ἐπαγγέλματος αὐτῶν νὰ ἔχωσι τὰς ἀπαιτουμένας παιδαγωγικὰς γνώσεις. Ἀλλὰ τίς ἄλλος παρὰ τοὺς ἀρχαίους

φιλοσόφους ἔθεσε τὰς ὀρθοτάτας τῆς παιδαγωγίας ἀρχάς, ἐφ' ὧν ἔπειτα ἐθεμελιώθη ἡ νεωτέρα παιδαγωγικὴ;

Οἱ διδάσκαλοι τέλος ὀφείλουσι νὰ εἶνε φιλόφθοροι, νὰ τρέφωσιν ἀγάπην πρὸς τὰ ἀσθενῆ πλάσματα, ὧν τὴν διάπλασιν ἀνέλαβον, διότι ἄνευ ταύτης τῆς ἀρετῆς, ἄνευ τοῦ ἱεροῦ τούτου δεσμοῦ τοῦ μεταξὺ τοῦ διδάσκοντος καὶ τῶν διδασκομένων, καὶ ἡ ἀρίστη διδασκαλία δύναται ν' ἀποβῇ, τοῦλάχιστον παρὰ τοῖς πολλοῖς, ἀκαρπος. Καὶ ἰδοὺ μία τῶν περιπτώσεων ἐκείνων, καθ' ἧς ὁ διὰ τῆς μελέτης τῆς κλασικῆς ἀρχαιοῦτος κατορθούμενος ἀνθρωπισμὸς (*humanismus*) ἔχει ἀπόλυτον ἀνάγκην τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας πρὸς παραγωγὴν τῆς καλῆς ὕψους τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ. Οἱ διδάσκαλοι δύνανται μὲν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς φιλάνθρωπιᾶς αὐτῶν ν' ἀποβλέπωσι καὶ πρὸς τὸν ἀρχαῖον Σωκράτην καὶ ἄλλους φιλοσόφους, οἵτινες πάνταν τῶν ἰδίων ὀλιγορήσαντες ἐπεδόθησαν εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν ἄλλων ἐξ ἀπλῆς φιλάνθρωπιᾶς καὶ ἀγάπης πρὸς αὐτούς. Ἀλλὰ τίς τῶν ἀρχαίων δύναται ὡς πρὸς τοῦτο νὰ φθάσῃ τὸ ὕψος τῆς φιλάνθρωπιᾶς καὶ ἀγάπης τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅστις χάριν τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπινου γένους προσήνεγκεν ἑαυτὸν ὀλοκαύτωμα; ποῦ ἐξεδηλώθη τοσοῦτον καὶ τοῦ τοσοῦτον ἐντόνως ἀπαιτεῖται ὡς ἠθικὸν ἐλαττήριον ἢ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην, ὅσον ἐν τῷ ἱερῷ εὐαγγελίῳ;

Ἐκ τῶν εἰρημένων λοιπὸν συνάγεται ὅτι ἡ φιλολογία, ἡ μόνη ἔχουσα τὸν τρόπον καὶ τὰ μέσα πρὸς μόρφωσιν τῶν ἀγαθῶν διδασκάλων, ἐκπληροῖ μίαν τῶν σπουδαιοτάτων ἢ μᾶλλον τὴν σπουδαιοτάτην ἀνάγκην τῆς πολιτείας, καὶ ὅτι ἐπομένως ἡ τρίτη αὐτῆς ἐντολὴ καὶ μόνον διὰ τοῦτον τὸν λόγον εἶνε ἡ μεγίστη καὶ ὑψίστη. Ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ παραλείψω καὶ ἄλλον ἕνα λόγον λίαν ἰσχυρὸν, δι' ὃν νομίζω ὅτι παρ' ἡμῖν ἔτι μᾶλλον ἀνυψοῦται ἡ σπουδαιότης τῆς ἐντολῆς τῆς ἡμετέρας ἐπιστήμης.

Ἡ Ἑλλάς, Κύριοι, δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι συνεπλήρωσε τὸ ἔργον αὐτῆς τὸ ἐθνικόν· καὶ οὐδεὶς διὰ τοῦτο δύναται νὰ μεμφθῇ τὴν Ἑλλάδα, ἥτις πολλάκις μέχρι τοῦδε, ἐνίοτε μάλιστα λίαν παταγωδῶς, ἀνεκήρυξε τοὺς ἐθνικοὺς αὐτῆς πόθους· ἀλλ' ἡ Θεῖα Πρόνοια ἐν τῇ ἀνεξερευνήτῳ αὐτῆς σοφίᾳ δὲν ἠυδόκησε νὰ εἰσακοσῆ αὐτοὺς. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ λησμονήσωμεν οἱ Ἕλληνες τὸν ἐθνικὸν ἡμῶν προορισμὸν, τὴν μεγάλην μας ἐκείνην ἰδέαν; ἢ μᾶλλον ὀφείλομεν νὰ παρασκευάσωμεν οὕτως ἡμᾶς αὐτοὺς, ὥστε ἡ μὲν ἐθνικὴ ἡμῶν ἀποκατάστασις ν' ἀποβῇ ἱστορικὴ ἀνάγκη, ἡ δὲ ὑπόληψις καὶ τιμὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους μεταξὺ τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς νὰ εἶνε πάσης ἀντιζήλιας ὑπερτέρα; Ἀλλὰ πρὸς τὴν εἰρηνικὴν καὶ ἡσυχον ταύτην

πνευματικὴν προπαρρασκευὴν τίνες ἄλλοι εἶνε οἱ ἀρμοδιώτατοι ἐργάται καὶ φυσικώτατοι ἀπόστολοι, εἰ μὴ οἱ καλῶς κατηρτισμένοι διδάσκαλοι καὶ οἱ καταρτίζοντες αὐτοὺς φιλόλογοι; Σαφεστάτην τούτου ἀπόδειξιν καὶ ἀψευδὲς τεκμήριον τῆς ὑψηλῆς ἐντολῆς τῶν διδασκάλων παρέχει ἡ ὑπὸ τοὺς ἀλλοφύλους ἱστορία τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἣτις ἀναγράφει μακρότατον κατάλογον τῶν δαδούχων τῆς πνευματικῆς τοῦ ἔθνους παλιγγενεσίας ἀπὸ τοῦ ἐξ ἀπορρήτων Ἀλεξάνδρου τοῦ Μαυροκορδάτου, ὅστις καὶ ὡς διδάσκαλος καὶ ὡς συγγραφεὺς καὶ ὡς προστάτης τῶν γραμμάτων ἔθηκε τὸν πρῶτον σπινθήρα τῆς πνευματικῆς ἐξεργέσεως τοῦ ἑλληνικοῦ γένους, μέχρι τοῦ Εὐγενίου, τοῦ Λάμπρου Φωτιάδου, τοῦ Κοραῆ καὶ ἄλλων πολλῶν, οἵτινες συνεδαύλισαν τὴν ἡδὴ ἀνημμένην πνευματικὴν πυρκαϊάν, ἐξ ἧς ἀνέθορον ἡ πολιτικὴ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος.

Ἐχω ἀκράδαντον τὴν πεποιθήσιν ὅτι εἰς τὴν ψυχὴν τῶν νέων διδασκάλων καὶ φιλολόγων ἐμφωλεῖται τοσοῦτον ζωρὸν τὸ συναίσθημα τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς πατρίδος, ὥστε περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἱεῶς αὐτῶν ἐντολῆς θέλουσιν ἀποδειχθῆ ἄξιοι διάδοχοι τῶν διδασκάλων τοῦ γένους. Ἀπέριττοι καὶ ἀνεπίδεικτοι, ἡδονὴν ἐπιζητοῦντες οὐχὶ ἐν τῇ δαψιλείᾳ τῶν ὑλικῶν ἀπολαύσεων, ἀλλὰ ἐν τῇ μελέτῃ τῶν πνευματικῶν θησαυρῶν τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἐν ταῖς χρῆσταις ἐλπίσι τῆς ἰδίας αὐτῶν ἐνεργείας καὶ ἐν τῇ θεραπείᾳ τῶν μεγίστων ἐθνικῶν συμπερόντων, ἀληθεῖς ἱεραπόστολοι τοῦ ἑλληνισμοῦ, θέλουσι δοξάσῃ παρὰ τοῖς πολλοῖς τὸ ἴδιον αὐτῶν ἔργον καὶ θέλουσιν ἐφελλοκῆ τὰς εὐλογίας τῆς ἐνδόξου ἡμῶν πατρίδος.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΚΩΔΩΝΩΝ

Ἡ εφεύρεσις τῶν κωδῶνων ἀποδίδεται κοινῶς εἰς τοὺς Αἰγυπτίους, οἵτινες πρῶτοι μετεχειρίσθησαν αὐτοὺς ἵνα ἀγγέλλωσι τοῦ Ὀσίριδος τὰς ἐορτάς· φαίνεται ὅμως ὅτι καὶ οἱ Κινέζοι μετεχειρίζοντο κώδωνας ἡδὴ ἀπὸ τοῦ ἔτους 2601 π.Χ. Τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι πανάρχαιον πρᾶγμα εἶνε οἱ κώδωνες.

Ὁ Ἄαρὼν εἶχεν ἀπηρτημένους ἀπὸ τοῦ ἀρχιερατικοῦ αὐτοῦ ἱρακίου τριακοσίους ἐξήκοντα κώδωνας, ἵσους δὴλα δὴ πρὸς τὰς ἡμέρας τοῦ ἐνιαυτοῦ, ὡς λέγει Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς· «οἱ τε τριακόσιοι ἐξήκοντα κώδωνες οἱ ἀπηρτημένοι τοῦ ποδήρους χρόνος ἐστὶν ἐνιαύσιος.» Οἱ κώδωνες ὅμως οὗτοι τοῦ Ἄαρων οὐδὲν ἄλλο ἦσαν εἰμὴ μικραὶ μετάλλοι σφαῖραι περιέχουσαι ἐντὸς αὐτῶν χαρίδιον, τοιοῦτους δὲ κωδωνίσκους μεταχειρίζεται ἐνίοτε ἐν τοῖς ἱεροῖς ἀμφοῖς ἢ τε καθ' ἡμᾶς καὶ ἡ κατὰ τὴν Δύσιν ἐκκλησία. Χρῆσιν κωδωνίσκων ἐποιούντο κατὰ τὴν λα-

τρεῖαν καὶ μάλιστα τὴν διονυσιακὴν καὶ οἱ ἀρχαῖοι, ὡς καὶ ὁ Θεόκριτος διαρρήδην που μαρτυρεῖ καὶ τινὰ τῶν διονυσιακῆς ὑποθέσεως σαζομένων ἀναγλύφων δεικνύουσι. Καὶ περὶ τὸν τράχηλον τῶν ζώων συνειθίζον οἱ παλαιοὶ νὰ κρεμῶσι κωδωνίσκους, ὅπως περίπου καὶ τὰ νῦν γίνεται, ὅθεν καὶ ἡ λατινικὴ ἔκφρασις *greges tintinnabulati*· τοιοῦτον δὲ κωδωνίσκον εἶχεν ἀπηρτημένον καὶ τοῦ Σιληνοῦ ὁ ὄνος· Ἐνίοτε ἐκόσμου διὰ κωδωνίσκων καὶ τῆς ἀσπίδος τὴν λαβὴν καὶ τῶν θριαμβευόντων τὸ ἄρμα καὶ αὐτοὺς τοὺς Πριάπους. Ὁ Θράξ Ῥήσος εἶχεν ἀπηρτημένους κωδωνίσκους καὶ ἀπὸ τῶν φαλάρων τῶν ἵππων του. Τοὺς μεγαλύτερους κώδωνας μετεχειρίζοντο οἱ τε Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὰς αὐτὰς περίπου χρεῖας, εἰς ἃς καὶ ἡμεῖς τὰ νῦν. Διὰ κώδωνος ἠγγέλλετο τὸ ἀνοιγμα τῶν ἀγορῶν ἢ τῶν θαλασσιῶν, κώδων ἐξήγειρε τὸ πρῶτὸ ἀπὸ τοῦ ὕπνου τοὺς δούλους, ἐκωδωνοφόρου δὲ καὶ οἱ ἐπὶ τῶν τειχῶν τῶν πόλεων φρουροί.¹ Πρὸς δὲ αἱ νεκρικαὶ πομπαὶ ἤγοντο πρὸς τὸν ἦχον κώδωνος, ἐπίσης δὲ ἤχει ὁ κώδων καὶ ὅτε ἡγετὸς τις κατὰδικος ἵνα ὑποστῇ τὴν ἐσχάτην ποιήν. Τοῦτον δὲ τὸν ἦχον ἀκούων, παρὰ Ῥωμαῖοις, ὁ τοῦ Διὸς φλαμέντας ἀπεμακρύνετο ἵνα μὴ ἤθελε μισθῆ ἐμβλέπων εἰς σῶμα νεκρῶν.

Ἀπὸ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου ἤρχισε νὰ εἰσάγηται εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὸ ἔθος τῶν κωδῶνων, ὅπερ ὅμως δὲν ἐκράτησεν εἰμὴ ἀπὸ τῶν χρόνων Παυλίνου τοῦ Νώλας ἐπισκόπου (409-431), ὅθεν καὶ οἱ κώδωνες *noīæ* τὸ πρῶτον κατὰ τὴν Δύσιν ἀνομάσθησαν ἀπὸ τῆς πόλεως ἐν ἣ ἀρχιεράτευσεν ὁ Παυλῖνος καὶ *campanæ*, ἀπὸ τοῦ χιλκοῦ τῆς Καμπανίας, ὅς τις ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ὕλη, ἐξ ἧς τότε οἱ κώδωνες κατασκευάσθησαν.

Εἰς Ῥώμην εἰσήχθησαν κατὰ πρῶτον οἱ κώδωνες εἰς τὰς ἐκεῖ βασιλικὰς ἀρχιερατεύοντος τοῦ Σαβινανοῦ (604-606), καὶ τότε πρῶτον ἐκράτησεν εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην τὸ ἔθος τοῦ νὰ καλῶνται οἱ πιστοὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν διὰ τῶν κωδῶνων ἵνα παρασταθῶσιν εἰς τὰς ἱεροτελεστίας, μάλιστα δὲ ἵνα ἀκροασθῶσι τῶν ὠρῶν.

Ἐν ἔτει 640, Λούπος ὁ Ὀρλεάνης ἐπίσκοπος τυχὼν ἐν Ἀγενδίῳ (*Sens*), πολιορκουμένῳ τότε ὑπὸ τοῦ Κλοταρίου, εἰς μεγίστην ταραχὴν ἐνέβαλε τοὺς πολιορκοῦντας, διατάξας νὰ σημάνωσιν οἱ κώδωνες τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, καὶ ἔτρψεν οὕτως αὐτοὺς εἰς φυγὴν. Ἡ χρῆσις τῶν κωδῶνων δὲν ἐγένετο κοινὴ εἰμὴ μετὰ διακόσια περίπου ἔτη.

Ἦδη ἐν ἀρχῇ τοῦ Ἡ' αἰῶνος συνειθίζον ἐν Ἀγγλίᾳ νὰ σημαίνωσι τοὺς κώδωνας νεκρικὰ ἐπὶ τῷ θανάτῳ χριστιανοῦ. Μόνον δὲ κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα ἤρχισε νὰ γίνηται χρῆσις κωδῶνων ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Ἀνατολῆς, ἀποσταλέντων τοιοῦτων

1. Ἰδ. Θεοκρ., Δ', 134, καὶ τοὺς ἐρμηνευτὰς, αὐτόθι.